

tívek azonban elkallódtak és nagyon hiányoztak a *Kreativitási gyakorlatok*, *FAFEJ*, *INDIGO* dokumentumkötetből (2008).³ Utóbb egy fiók aljáról előkerültek, s most Szépművészeti kabinet-tárlatán láthatók,⁴ kiegészülve a poszt-neoavantgárd magatartását jellemzőit tétélesen felsoroló „kiáltvánnyal”.⁵ A kiállítás után a képeket a fotós a múzeum fotó- és médiagyűjteményének ajánlódékozza.

Érdekes módon több kiállítás is fut, illetve futott párhuzamosan, amely szellemiségében, tárgyában rokonítható az indigós-portrékkal: egy tárlat válogatott Maurer Dóra 1981–1983 között szintén a Szépművészeti Múzeumban tartott, fotós „szak-közi-körének” anyagából a kecskeméti Magyar Fotográfiai Múzeumban,⁶ míg kisebb, jelenleg is megtekinthető kamara-kiállítás mutatja be Maurer, szintén ebben az időszakból származó (fény)zsillip munkáit a Vintage Galériában.⁷ Egy tágabb körben, de talán szintén „szatelitnek” tekinthetjük a 60-as, 70-es években szünet és kátrányt használó, a matematikával, filozófiával (Jacques Bertin), valamint a poliszémia fogalmával is foglalkozó Bernar Venet nemrég zárult kiállítását (Múcsarnok)⁸ éppúgy, mint a Szépművészeti Múzeumban a svájci Franz Laresé és Jürg Janett Alapítvány 600 darabos adományából szemezgető tárlatot.⁹ A 70 mű, Max Billtől, Eduardo Chillidától, Robert Motherwelltől, Antoni Tápiestől, Mark Tobeytől Günther Ueckerig, a svájci Erker műhelyből érkezett, amely a 60-70-80' években az absztrakt képzőművészet központja volt. Olyan írók és gondolkodók fordultak meg itt – az interdiszciplinaritás jegyében –, mint Max Frisch, Friedrich Dürrenmatt, Eugène Ionesco, Ezra Pound vagy Martin Heidegger. Mindezek az események együtt egy nagyobb léptékű keretet is adhatnak az INDIGO csoportról kialakítható képhez.

3 Hornyk Sándor – Szőke Annamária (Összeáll.): *Kreativitási gyakorlatok*, *FAFEJ*, *INDIGO*. Erdély Miklós művészetpedagógiai tevékenysége 1975–1986, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet – Gondolat Kiadó – 2B Alapítvány – Erdély Miklós Alapítvány, Budapest, 2008

4 A fotókról még korábban készült egy katalógus, László Zoltán bevezetőjével – *Erdély Miklós és az INDIGO csoport. Berényi Zsuzsa: Portrék*, Kolta Galéria, Budapest, 2011. február –, amely most a 2008-as kötettel együtt a kiállítás helyszínén hozzáférhető.

5 „1. Az ember illetékességét saját élete, sorsa tekintetében tudomásul kell vennie, ahhoz minden határon túl ragaszkodnia kell. 2. Ami létét érinti, akár közvetlenül, akár közvetve, arra illetékessége kiterjed. 3. Ilyen módon illetékessége mindenre kiterjed.” (Részlet az 1981-es *Optimista előadás* bevezető sorából.)

6 *SZAK-KÖZI-KÖR. Maurer Dóra képzőművészeti szakköre a Szépművészeti Múzeumban (1981–1983)*. Magyar Fotográfiai Múzeum, Kecskemét, 2012. febr. 10 – márc. 25. (a kiállításról ld. a jelen számban Bódi Kinga írását)

7 *Maurer Dóra: Zsillipek / Sluices*. Vintage Galéria, Budapest, 2011. márc. 6 – ápr. 20.

8 *Bernar Venet: New York, Versailles, Budapest*. Múcsarnok, Budapest, 2012. jan. 26 – márc. 25.

9 *St. Galleni kalandok – Hartung, Tápiés, Uecker és az Erker jelenség*. Szépművészeti Múzeum, Budapest, 2012. márc. 21 – júl. 1.

Bódi Kinga

Egy kor-szak-kör a nyolcvanas évekből

SZAK-KÖZI-KÖR. Maurer Dóra képzőművészeti szakköre a Szépművészeti Múzeumban (1981–1983)

▼ Magyar Fotográfiai Múzeum, Kecskemét

▼ 2012. február 10 – március 25.

MAURER DÓRA változatos, sokrétű, az 1960-as évektől napjainkig töretlenül ívelő, mindig megújulásra képes művészete számtalan különböző típusú kiállítás megrendezésére nyújt lehetőséget a művészettörténészek számára. Egy Maurer Dóra legfrissebb munkáiból összeállított kiállításra – annak újdonság-jellege miatt – mindig kíváncsiak vagyunk. Egy Maurer Dóra életművét átfogó, azt a kezdetektől napjainkig bemutató tárlatra a különböző korszakokban született alkotások együtt láttatása miatt megyünk el. Egy kizárólag régi Maurer Dóra-munkákat felvonultató mustra kordokumentum-jellegével keltheti fel az érdeklődésünket. Egy tematikus Maurer Dóra-válogatásra pedig a kiválasztott aspektus egyedisége miatt látogatunk el. Az elmúlt bő egy évtizedben valamennyi említett Maurer-kiállítás típusra jócskán láthattunk példát.¹ De vajon több mint negyven alkotói év után lehet-e még új megvilágításba helyezni Maurer Dóra munkásságát? A kecskeméti Magyar Fotográfiai Múzeum legújabb, *SZAK-KÖZI-KÖR. Maurer Dóra képzőművészeti szakköre a Szépművészeti Múzeumban (1981–1983)* című kiállítása az élő példa rá, hogy igen, lehet. A kiállítás kurátora, KIRÁLY JUDIT egy teljesen új nézőpontú „Maurer Dóra-kiállítást” rendezett Kecskeméten: első ízben került a tárlat középpontjába Maurer művészetpedagógiai munkássága, illetve az autonóm művészeti és nevelői tevékenysége között felfedezhető szoros összefüggések kimutatása. Először láthatták az érdeklődők párhuzamban állítva a Maurer saját képzőművészeti munkásságában megfigyelhető matematikai, filozófiai, képzőművészeti problémákat és megoldásokat a nevelői tevékenysége során felmerült kérdésekkel és feladatokkal. A kiállítás rendezője a kiválogatott munkákkal egyértelműen rámutatott arra, hogy a pedagógiai feladatok útján vizsgált tudományos jelenségek visszaköszönek Maurer alkotásaiban. A tárlat azonban messze nem csupán a mester és tanítvány, a pedagógus és alkotó művész, valamint a természettudományos megfigyelés és a képzőművészeti formanyelv között meghúzódó kérdéseket feszegette.

Maurer Dóra eddigi művészetpedagógiai munkássága négy nagyobb helyszínhez köthető: Ganz-MÁVAG Művelődési Központ – Józsefvárosi Képzőművészeti Kör, Szépművészeti Múzeum, Magyar Iparművészeti Egyetem, Magyar Képzőművészeti Egyetem.² Maurer Erdély Miklóssal közösen 1975 és 1976 között *Kreativitási gyakorlatok* címmel tartott vizualitás szakkört a Ganz-MÁVAG Művelődési Központban.³ Ezt követően, 1981 és 1983 között, egy *fotó- és filmszakkört* – amelyet

1 Néhány ezek közül időrendben: *Eltolódások 1974–75*. Éri Galéria, Budapest, 1998; *Szférikus pikkelyek*. Collegium Hungaricum, Budapest, 2002; *Fotómunkák*. Vintage Galéria, Budapest, 2007; *Maurer Dóra. Szűkített életmű*. Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, Budapest, 2008–2009; *Dóra Maurer. Schwerelos*. Museum der Wahrnehmung, Graz, 2010–2011.

2 A téma teljes körű feldolgozása Király Judit készülő disszertációja az ELTE BTK Művészettörténet-tudományi Doktori Iskolában. Cím: *Maurer Dóra művészetpedagógiai tevékenysége*. A témában eddig megjelent résztanulmány: Király Judit: Maurer Dóra rajzszakköre a Józsefvárosi Képzőművészeti Körben. *Művészettörténeti Értesítő*, 2010/1., 95–122.

3 A szakkör egyébként ezen a címen 1977-ig működött. Maurer kiválása után 1976 és 1977 között Erdély Miklós egyedül vezette tovább, s Maurer egy önálló rajzszakkört indított, ami a *Kreativitási gyakorlatok*kal együtt szűnt meg 1977-ben. (Ld. még: Hornyk Sándor – Szőke Annamária (Összeáll.): *Kreativitási gyakorlatok*, *FAFEJ*, *INDIGO*. Erdély Miklós művészetpedagógiai tevékenysége 1975–1986, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet – Gondolat Kiadó – 2B Alapítvány – Erdély Miklós Alapítvány, Budapest, 2008)

a későbbiekben SZAK-KÖZI-KÖR-nek nevezett – vezetett immár egyedül általános- és középiskolások számára a Szépművészeti Múzeumban. 1986-tól 1991-ig a Magyar Iparművészeti Egyetemen az *Audiovizuális gyakorlatok* című órák keretében foglalkozott a hallgatókkal, 1990 óta pedig a Magyar Képzőművészeti Egyetemen tanít, ahol 2005-től fogva „a színek és a színjelenségek gyakorlati és elméleti megismerését” megcélzó kurzusokat vezet. A kecskeméti kiállítás Maurer e négy pedagógiai „terepe” közül kizárólag a Szépművészeti Múzeumban tartott kurzusára fókuszált. A kiállítás most először tárta a nyilvánosság elé a kecskeméti Fotómúzeumban őrzött teljes szakköri anyag jelentős hányadát.⁴

A tárlat bevezető szövegében a következőket olvashattuk: „A szakkör a fény megvonásával, a látás kiiktatásával, az árnyékkal való foglalkozással kezdődött, majd egyedi művek készítésére alkalmas technikákkal (fotogram, kemogram, luminogram) folytatódott. A sokszorosítás lehetőségét üveglisék és fotonegatíva készült fényrajzok készítésével vezette be Maurer, majd a szakkör első éve a fényképezőgéppel való fényképezéssel zárult. A második év legnagyobb részében Super 8-as filmek készültek. [...] A legjelentősebb kulcsfogalmak a következők: nyom, nyomhagyás, elmozdulás, síkbeliség, térbeliség, időbeliség, anamorfizmus, torzulás, rendszerelvűség, dokumentáció. E fogalmak manifesztálódnak Maurer grafikáiban, festményeiben, fotóiban, filmjeiben, akcióiban. A kétféle tevékenység (alkotás és tanítás) szoros összefonódása miatt érdemesnek tartom a szakkörön készült munkákat Maurer saját műveivel együtt, e kulcsfogalmak mentén bemutatni.” A kurátori bevezetőnek megfelelően a tárlat tehát két nagyobb, installációs megoldásban is elkülönített részre (1. hallgatói munkák; 2. Maurer-művek), s ezeken belül pedig négy kisebb tematikus egységre (1. *nyom és nyomhagyás*; 2. *mozgás*; 3. *síkbeliség, térbeliség, időbeliség, téri torzulás-anamorfizmus*; 4. *a fotó mint a dokumentáció eszköze*) oszlott. A csoportok elnevezéséből is kitűnik, hogy Király Maurer Dóra szakköri tevékenységének matematikai vonatkozású feladatira helyezte a kiállítás nagyobb hangsúlyát. Mivel nem vagyok matematikus, s Király Judit korábban már amúgy is publikálta Maurer autonóm művészetének matematikai vonatkozásait⁵, jelen írásban inkább a matematikai problémák hátterében meghúzódó filozófiai kérdéseket szeretném

SZAK-KÖZI-KÖR – Maurer Dóra képzőművészeti szakköre a Szépművészeti Múzeumban (1981–1983)
Magyar Fotográfiai Múzeum, 2012, részletek a kiállításról

röviden felvázolni a Maurer által vezetett szakkör résztvevői és a saját maga által készített munkákon keresztül.

A kiállítás első tematikus csoportjában tehát a *nyom és a nyomhagyás* kérdésével foglalkozó szakköri munkák kaptak helyet. A Szépművészeti Múzeumban végzett feladatok között fellelhetők árnyképek, lenyomatok előhívásával, fixálásával, valamint különböző fizikai tárgyaknak, nyomoknak égetéssel, fotóvegyszerrel stb. papírra történő leképezésével kísérletező munkák. A szakkörön résztvevők nyommunkáinak szép párhuzamai Maurer *Nagyon magasról leejtett lemez* (1970), vagy a *200 csepp diófapec* című (1972) műalkotásai, amelyekben Maurer (is) a nyomhagyás különböző, fizikai és kémiai aspektusait vizsgálta. A nyomhagyás kérdése, az eredeti forma és lenyomata közötti viszony analízisa alapvetőnek számít a sokszorosító technikákban, így Maurer is számos alkalommal foglalkozott pályá-

⁴ A szakkör 80 darab munkát számláló anyaga az 1990-es évek elején került a Szépművészeti Múzeumból Kecskemétre.

⁵ Király Judit: *Maurer Dóra munkásságának matematikai vonatkozásai*. In: Maurer Dóra (Szerk.): *Maurer Dóra*. (Kiáll. kat.), Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, Budapest, 2008, 45–82.

jának elején a multiplikálásból fakadó jelenségek boncolgatásával. A többszörözés, a másolás *folyamata* strukturált, fel nem cserélhető fázisokra bomlik. Ahhoz, hogy az eredetivel teljesen mértékben egyező másolat(oka)t kapjunk, az egymást követő fázisoknak újra és újra egyezniük kell egymással. A kérdés, amit itt feltehetünk: elegendő-e egyetlen egy összetevő megváltoztatása ahhoz, hogy az eredetitől eltérő másolatot kapjunk? A Maurer-szakkörön ennek az elméleti kérdésnek a gyakorlati (művészeti) vetülete így hangzott: a fotópapír negatív, majd pozitív meghullámosításával különböző fotogramot kapunk-e? A fizikai tárgyak összetevőinek megváltoztatásával kapcsolatos problémát a filozófia az úgynevezett „Thészeusz hajója” gondolat kísérlettel szemlélteti a legtökéletesebben.⁶ Miután Thészeusz legyőzte a Minótauroszt, az athéniak kiállították a hős hajóját a kikötőben. Az idő múlásával azonban azt vették észre, hogy a hajó egyes részletei tönkrementek, így elkezdték eze-

6 Tózsér László: *Metafizika*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 129–135.

ket a megrongálódott alkatrészeket az eredetiekkel teljesen megegyező elemekkel kicserélni. Miután az eredeti hajó valamennyi részét lecserélték, felmerül a kérdés, hogy a renovált hajó ugyanaz a hajó-e, mint az eredeti hajó? A kérdés kiegészíthető azzal a felvetéssel, hogyha a raktárban összegyűlt régi alkatrészek rekonstruálása után azokból is összeállítanak egy hajót, akkor melyik hajó tekinthető az eredeti hű másolatának? A Thészeusz eredeti hajójának eredeti alkatrészeiből rekonstruált változat, vagy az eredeti hajó valamennyi alkatrészével teljesen azonos elemekből összeállított renovált hajó? Mindkét esetben lehet olyan érveket felsorakoztatni, amelyek azt támasztják alá, hogy az újdonsült hajó megegyezik az eredetivel. A „mi az eredeti” és „mi a másolat”, illetve „milyen viszonyban állnak ezek egymással” kérdések azonban már Marcel Duchamp óta nem tehetők fel ebben a formában. Ahogy ugyanis Duchamp maga fogalmazta meg: az ismétlés nem más, mint egy „[...] little game between »I« and »me«.”⁷

A módosulások, a változatok előállítási folyamatának a kérdése vezet át bennünket a kiállítás második egységébe, ahol a *mozgás* körüli problematika kapott helyet. Az alapvető kérdés itt abban rejlik, hogy a mozgás egyben magában foglalja-e a változás szükségyszerűségét is? Egyáltalán létezik-e bármi is, ami nem változik? Feltételezhető, hogy Arisztotelész volt az első, aki a változás filozófiai kérdésével foglalkozott, s a változás tudományos megragadásának egyik fő szempontját az idő kérdésében határozta meg: „Az idő a mozgás képe, következménye, hatása [...], vagyis a mozgás úgy hat ránk, hogy észrevesszük, érzékeljük

7 Francis M. Naumann: *Marcel Duchamp. The Art of Making Art in the Age of Mechanical Reproduction*. Ludion Press, Gent–Amszterdam, 1999, 15.

SZAK-KÖZI-KÖR – Maurer Dóra képzőművészeti szakköre a Szépművészeti Múzeumban (1981–1983) Magyar Fotográfiai Múzeum, 2012, részlet a kiállításról

az időt.”⁸ Maurer Dóra is innen, az idő múlásának szemszögéből közelít a változás, a mozgás problémájához, amely valójában már az 1960-as évek vége óta folyamatosan jelen van a munkásságában. Az eltolódásból, az elmozdulásból, a helyváltatásból fakadó jelenségeket vizsgáló munkáinak – pl. *Minimális mozgások* (1972), *Fotó-interakció két kamerára* (1977), illetve a *Rajzolás kamerával. Párhuzamos vonalak* (1978) – kérdései visszaköszönnék szakköri feladataiban is: a résztvevők fotogramokat készítettek különböző fázisú, megvilágítású és hosszúságú mozgásokra, portrékombinációkkal kísérleteztek a képélesség vándoroltatásával, az exponálási idő változtatásával, valamint vizsgálták a mozgás különböző típusaiból (szakaszos-folyamatos, tudatos-kiszámíthatatlan, gyors-lassú) fakadó eltéréseket és hasonlóságokat. A csukott szemmel való érzékelés és a mozgó ember árnyékának rögzítése is szerepelt a feladatok között. Maurer a mozgást nem csupán az idő, hanem a tér kérdésével is szoros összefüggésbe hozta. Ahogy a kurátor megfogalmazta: „Maurer munkásságának egyik legfontosabb, a jelenig nyomon követhető alapmotívuma a sík- és térbeliséggel, a térhatással, a térbeli torzulással, a térnek síkra való leképezésével való foglalkozás.” A kiállítás harmadik részében éppen ezért a *sík-tér-idő* hármasság és a torzulás kérdéseit boncolgató szakköri munkák kaptak helyet. A résztvevők igyekeztek különböző megoldásokat találni a térérzet előidézésére és annak rögzítésére, valamint a síkból a térbe való kilépésre. Maurer saját munkásságában is megfigyelhető ez a térbeli gondolkodás irányába való elmozdulás. 1982-ben például egy valós teret, Buchberg am Kamp várának toronyszobáját festett ki (*Buchberg-projekt*), ahol a fal adta eltérő síkok és felületek következtében a szín- és formatorzulások sorát vizsgálta. A torzulás jelenségére irányuló szakköri feladatok között szerepelt például kivágott papírmaszkok formaváltozatainak előidézése, vagy a hajtogatás, szétszedés, összeillesztés útján különböző alakváltozatok létrehozása. A tárlat negyedik egységében a térben való gondolkodás kiegészül az emlékezéssel, az emlékek rögzítésének kérdésével, s ennek megfelelően a *fotó mint a dokumentáció eszköze* címet kapta. Maurer két különböző feladatban is azt a kérdést próbálta meg körüljárni a szakkör résztvevőivel, hogy mit jelent a hű dokumentáció? Ezekhez a feladatokhoz kapcsolható Maurer *Emlékezésgyakorlatok*-sorozata (1970–1971), amelyben utólag rögzítette papírra a Hódmezővásárhely és Budapest között biciklivel megtett útvonalat, illetve annak emlékképét. Az emlékek

SZAK-KÖZI-KÖR – Maurer Dóra képzőművészeti szakköre a Szépművészeti Múzeumban (1981–1983)
Magyar Fotográfiai Múzeum, 2012, részlet a kiállításról

képekkel kapcsolatos szakköri feladatok közül kettő is helyet kapott a tárlaton. Az első feladat két egységből állt. Az első egységben (az első héten) a résztvevők közösen rögzítették fotókon az általuk különböző tárgyakból összeállított, elrendezett asztal-csendéletet. A második egységben (a második héten) a csendélet-ről emlékezetből készített rajzokat vetítették rá a korábban készített fotókra. A különbségek szembetűnése vetette fel a hű dokumentálás kérdésének további vizsgálatát. A térbeliség-időbeliség, torzult és valós emlékek elemzése volt a központi témája annak a feladatnak is, amelyben a résztvevőknek 15 perc (azaz viszonylag rövid idő) alatt kellett 32 kocka filmet elfényképezniük egy meghatározott területen. A fotók elkészítése után mindenkinek rajzban kellett rögzítenie az általa megtett utat, megjelölve a fotó készülésének pontos helyét. Ezzel a feladattal Maurer nem csupán a látás intelligenciáját kívánta fejleszteni, hanem a puszta ábrázolásból eljutott a valós tárgyakkal való foglalkozásig – saját művészetében is.

A kiállítás négy tematikus egysége tehát egyben kirajzolja Maurer eddigi művészetének legfőbb kérdéseit is. A sokszorosításból fakadó problémafelvetéseket (rézkarcok, nyomhagyásos munkák – *Lemez átmaródása*, 1970), az elemek síkban való megmozgatásával való foglalkozást (*Displacement*-sorozat, 1972; *Overlappings*-sorozat, 1999–2012), a síkból a háromdimenziós térbe való kilépést (*Buchberg*-projekt, 1982; *Quasi-képek*, 1988–2012), és a különböző (dia)vetítéses technikákkal, fényképekkel, fotogramokkal való kísérletezést (*Reverzibilis és felcserélhető mozgásfázisok*-sorozat, 1972; *Zsilipek*, 1977–1979; *Rajzolás kamerával*, 1978; *Rögzített körvonal*, 1982; *Puha sarok*, 1989; *Tér-tervek*-sorozat, 1990). Maurer pedagógiai módszerei, amelyeket a Szépművészeti Múzeumban működött szakkörben alkalmazott, vitán felül újítónak számítottak a korban. Az itt, az óvodás és általános iskolás gyerekek számára tartott múzeumpedagógia foglalkozásokkal, 1975-ben megkezdett út folytatódott az 1980-as évek elején Maurer fotó- és filmszakkörével.⁹ A kecskeméti kiállításon, a szakkörön készült művek és feladatok közül, ezúttal csak kizárólag a fotó alapú munkák kaptak helyet. Csak remélni lehet, hogy egyszer majd a filmek is napvilágra kerülnek.

⁸ Moldvay Tamás: Változás és idő. Néhány megjegyzés Arisztotelész és a fenomenológia viszonyáról. *Aspecto*, 2008/1., 27.

⁹ Király Judit: *Maurer Dóra képzőművészeti szakköre a Szépművészeti Múzeumban (Szépművészeti Múzeum, Budapest, 1981–1983)*. A tanulmány forrása: http://fotomuzeum.hu/media/tanulmanyok/1329138080_Szak-Kozi-Kor.pdf